

Крицкалюк Назар Іванович

*Кандидат політичних наук, доцент кафедри військової політології
Військового інституту*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)

<https://orcid.org/0009-0000-7859-4222>

e-mail: nazar27nazar25@gmail.com

Науменко Дмитро Васильович

Викладач кафедри військової політології Військового інституту

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)

<https://orcid.org/0009-0004-7458-750X>

e-mail: d.v.naumenko61@gmail.com

**РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК
ФАКТОР ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ДОСВІД ПОЛЬЩІ
ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ**

Резюме

У статті здійснено комплексне дослідження ролі громадянського суспільства як чинника європейської інтеграції на прикладі досвіду Польщі та сучасних викликів України. Показано, що успіх Польщі значною мірою був зумовлений інституціоналізацією участі громадських організацій у процесі вироблення політики, впровадженням процедур публічних консультацій і RIA, розвитком партисипаторних практик та залученням до програм ЄС. В Україні, особливо після 2014 року та в умовах війни 2022 року, громадянське суспільство продемонструвало унікальний мобілізаційний потенціал, забезпечивши стійкість держави й суспільства, водночас активно впливаючи на євроінтеграційний порядок денний.

Визначено, що ключовими проблемами для України залишаються фрагментарність розвитку, залежність від зовнішніх донорів, нестача процедурної стабільності участі й нерівномірність спроможності між центром і регіонами. Разом із тим, завдяки програмам ЄС та розбудові коаліцій

громадських організацій поступово формується експертно-аналітична модель участі, здатна забезпечити моніторинг і контроль за імплементацією *acquis*.

Узагальнено уроки польського досвіду та окреслено перспективи розвитку українського громадянського суспільства як стратегічного партнера держави й Є. С. Зроблено висновок, що інституційне зміцнення громадянського сектору, його професіоналізація та регіональна рівновага є необхідними умовами успішної інтеграції України до Європейського Союзу.

Ключові слова: громадянське суспільство; європейська інтеграція; Польща; Україна; прозорість влади; програми ЄС; демократизація.

Вступ

Становлення громадянського суспільства є одним із ключових чинників успішної демократизації та інтеграції держав до європейського політичного, правового й ціннісного простору. Європейський Союз розглядає розвинене та інституційно зріле громадянське суспільство як запоруку прозорості, підзвітності влади та гарантію дотримання прав людини. Саме тому рівень розвитку громадських організацій і їхня здатність до конструктивної взаємодії з державними інституціями є одним із важливих критеріїв оцінки готовності країни до *вступу* в Є. С. Досвід Польщі є показовим прикладом того, як активність і вплив громадянського суспільства можуть стати рушієм євроінтеграційних процесів. Починаючи з кінця 1980-х років, польські громадські рухи не лише сприяли демократичним трансформаціям, але й активно долучалися до реалізації реформ, необхідних для *вступу* країни до ЄС у 2004 році. Польща довела, що громадянське суспільство може відігравати роль каталізатора змін, спрямованих на модернізацію інституцій, формування культури довіри між владою та суспільством, а також на підвищення рівня політичної участі громадян.

В Україні, особливо після Революції Гідності та у період збройної агресії Російської Федерації, громадянське суспільство проявило безпрецедентну мобілізаційну здатність і стало вагомим чинником стійкості держави. Волонтерські рухи, антикорупційні ініціативи, незалежні медіа й аналітичні центри активно впливають на політичні процеси, формуючи європейську ідентичність України та підкріплюючи її зовнішньополітичний курс. Водночас українське громадянське суспільство стикається з рядом викликів — фрагментарністю, нерівномірністю розвитку між центром і регіонами, залежністю від міжнародних донорів, обмеженістю інституційної стабільності.

У такому контексті порівняння польського досвіду з українськими реаліями набуває особливої актуальності. Воно дозволяє визначити не лише позитивні практики, які можуть бути адаптовані в Україні, але й

окреслити стратегічні напрями подальшого розвитку громадянського суспільства як необхідної умови успішної європейської інтеграції

Методи дослідження

У процесі роботи використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, що дозволило досягти поставленої мети. Так, системний підхід — забезпечив цілісне бачення громадянського суспільства як складової політичної системи та фактора формування європейської ідентичності; історико-генетичний метод спряв з'ясування витоків та етапів становлення громадянського суспільства в Польщі й Україні, що допомогло простежити еволюцію його ролі у відносинах з державою та ЄС; інституційний підхід дозволив дослідити, як інституційне оформлення та правова база громадських організацій впливають на їхню ефективність у процесах демократизації та інтеграції; порівняльний аналіз дав змогу зіставити досвід Польщі та України у сфері розвитку громадянського суспільства, виявити спільні тенденції та відмінності в їхніх євроінтеграційних траєкторіях; контент-аналіз нормативно-правових актів ЄС та України дав можливість виявити вимоги та критерії, що висувуються до громадянського суспільства в інтеграційному процесі, а також оцінити рівень їх відповідності у двох країнах.

Результати дослідження

Євроінтеграційний шлях Польщі демонструє, що демократизація та розвиток громадянського суспільства є взаємопов'язаними процесами. Від самого початку політичних трансформацій 1989 року Польща мала потужну базу громадської активності, закладену ще у 1980-х роках рухом «Солідарність». Саме «Солідарність» стала не лише інструментом опору авторитарному режиму, але й школою самоорганізації та політичної участі, що згодом заклала фундамент інституційної зрілості польського громадянського суспільства [1, р. 52]. У 1990 — 2000-х роках громадські організації Польщі активно співпрацювали з державними інституціями у сфері підготовки законодавства, реформування місцевого самоврядування, антикорупційної політики. Важливу роль відігравали міжнародні донори — Фонд Сороса, Фонд Баторія, а також програми PHARE та Twinning, спрямовані на підготовку Польщі до *вступу* в ЄС [2, р. 101 — 118]. Ці програми забезпечували не лише фінансування, але й передачу європейських стандартів публічного адміністрування.

Громадянське суспільство Польщі стало посередником між ЄС та суспільством, інформуючи громадян про цілі інтеграції, сприяючи формуванню позитивного ставлення до *вступу* та контролюючи прозорість реформ. За спостереженнями дослідників, саме висока довіра до громадських організацій у Польщі дозволила уникнути глибокої кризи легітимності реформ, характерної для багатьох постсоціалістичних країн [3, р. 162].

Успішна інтеграція Польщі до ЄС у 2004 році довела, що громадянське суспільство може бути не лише зовнішнім «сторожем» демократичних перетворень, а й партнером держави у здійсненні європейських реформ. Польський досвід став орієнтиром для сусідів, зокрема України, яка перебуває на шляху адаптації власних інституцій до стандартів Є. С. Сучасне українське громадянське суспільство характеризується високим рівнем мобілізації та політичної активності, особливо після подій Революції Гідності 2013 — 2014 років. Саме цей період став переломним у переході від переважно протестної моделі самоорганізації до інституалізації громадських рухів і організацій [4]. Відбувся якісний стрибок у розвитку волонтерського сектора, антикорупційних ініціатив та незалежних аналітичних центрів, що наблизило Україну до європейських стандартів публічної участі.

Водночас важливою рисою українського громадянського суспільства є його роль у забезпеченні національної стійкості в умовах війни. Після 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році, громадські організації й волонтерські рухи стали критично важливим ресурсом для підтримки Збройних сил, переселенців та місцевих громад [5]. Цей феномен доводить, що українське суспільство здатне швидко самоорганізовуватися у кризових умовах і брати на себе функції, які держава не завжди може виконати ефективно.

Однак існують і серйозні обмеження. По-перше, спостерігається значна залежність від міжнародних донорів, що створює ризики проєктної орієнтованості замість стратегічної сталості [6, р. 27]. По-друге, розвиток громадянського суспільства в Україні є нерівномірним: у великих містах діють потужні та професійні організації, тоді як у регіонах громадська активність часто залишається низькою [7, р. 202 — 204]. По-третє, слабка інституційна культура й недостатня довіра громадян до політичних інститутів гальмують повну інтеграцію громадянського суспільства у процес вироблення державної політики.

Таким чином, попри високий потенціал і мобілізаційні можливості, українське громадянське суспільство потребує подальшої інституціоналізації, зниження донорської залежності та посилення ролі в діалозі з владою для того, щоб стати справді стійким чинником європейської інтеграції.

Європейський Союз послідовно використовує інструменти програмної та фінансової підтримки для зміцнення громадянського суспільства в країнах-кандидатах і сусідах. Польща ще у 1990-х роках отримала значну допомогу через програму PHARE, яка була спрямована на реформування адміністративної системи, розвиток громадських організацій і підготовку країни до *вступу* в Є. С. Завдяки PHARE польські НУО набули навичок проєктного менеджменту, співпраці з урядовими структурами та міжнародними партнерами [2, р. 115 — 118].

Програма Twinning, запроваджена ЄС у 1998 році, стала важливим механізмом передачі інституційних практик від держав-членів країна-кандидатам. Для Польщі це означало навчання у сфері європейського права, управління та громадського контролю. У свою чергу, Україна почала активно користуватися інструментом Twinning після 2009 року, особливо в сферах адміністративної реформи, митної та податкової служби, а також енергетики [8, р. 42).

Серед сучасних програм важливе місце посідає Erasmus+, що сприяє не лише академічній мобільності, але й розвитку молодіжних організацій, волонтерських мереж та культурних ініціатив. Для України Erasmus+ відкрив можливості інтеграції молодіжного сектора у європейський простір, що стало суттєвим ресурсом для формування нової генерації активістів та експертів [9, р. 18 – 19).

Ще одним актуальним інструментом є програми EU4Youth та EU4Civil Society, які прямо спрямовані на підтримку громадських ініціатив, розвиток соціального підприємництва й адвокаційних проєктів. Ці програми допомагають українським організаціям набувати досвіду участі у формуванні публічної політики, зміцнювати спроможність та розширювати партнерства на європейському рівні [10, р. 7 – 1].

Таким чином, європейські програми відіграли подвійну роль: для Польщі вони стали містком до ЄС та засобом інституційного навчання, а для України – важливим чинником професіоналізації громадських організацій, інтеграції в європейські мережі та посилення внутрішньої спроможності.

Досвід Польщі та України свідчить, що громадські організації (ГО) виконують не лише функцію мобілізації громадян, але й є ключовим інструментом демократизації та підвищення прозорості державного управління.

Так, у Польщі ще на етапі підготовки до *вступу* в ЄС у 1990 – 2000-х роках ГО брали активну участь у формуванні законодавства, реалізації антикорупційних програм і моніторингу діяльності органів влади. За даними Ekiert та Kubik [3, р. 163 – 165], громадські організації сприяли утвердженню механізмів публічного контролю, а також впровадженню принципу good governance у державній політиці. Їхня інтеграція в дорадчі структури при міністерствах і місцевому самоврядуванні забезпечила довіру суспільства до реформ.

В Україні громадянське суспільство історично відіграло роль «сторожового пса» щодо державної влади. Особливо після 2014 року активізувалися антикорупційні ініціативи, незалежні журналістські проєкти та аналітичні центри. Наприклад, створення Національного антикорупційного бюро (НАБУ) та запуск системи ProZorro значною мірою відбулися

завдяки тиску й участі громадських організацій [11, с. 72 — 75]. В умовах війни 2022 року волонтерські організації не лише підтримують армію та переселенців, але й виступають у ролі контролерів ефективності державних витрат і міжнародної допомоги [12, с. 41 — 44).

Водночас спостерігається різниця у сприйнятті ролі Г. О. Якщо у Польщі вони стали органічною частиною політичного процесу й партнером держави, то в Україні досі переважає модель конфронтаційної взаємодії. Це пояснюється низьким рівнем довіри до державних інституцій та слабкою інституціоналізацією багатьох українських організацій [13, р. 93 — 95].

Порівняльний аналіз демонструє, що громадські організації здатні не лише сприяти демократизації, але й забезпечувати прозорість влади через інструменти моніторингу, адвокації та участі у прийнятті рішень. Польський досвід показує переваги партнерської моделі, тоді як український приклад засвідчує потужність мобілізаційного потенціалу, який, однак, потребує більшої інституційної стійкості.

Участь громадянського суспільства в євроінтеграційних процесах розгортається в кількох моделях взаємодії з державою — від консультативної до співврядування. Класична «драбина участі» Ш. Арнстайн окреслює спектр — від інформування та консультацій до партнерства, делегованих повноважень і громадського контролю [14, р. 217 — 221]. Розширюючи цю рамку, А. Фанг пропонує аналізувати хто бере участь, як організована взаємодія і який рівень переданої громадянам влади; це дозволяє проектувати інституційні формати співучасті під конкретні політики [15, р. 70 — 72]. У межах підходу «collaborative governance» результативність партнерства зумовлюють вихідні умови довіри, інклюзивний дизайн правил і фасилітативне лідерство [16, р. 550 — 55]).

Ключовими інструментами участі та моніторингу є наступні:

1) Публічні консультації та Оцінка впливу регулювання (RIA). ЄС інституціалізує багатоетапні консультації (дорожні карти, відкриті опитування, відгуки на проекти актів) через підхід Better Regulation, що задає стандарти для держав-партнерів [17, р. 98 — 101]. RIA та консультації зменшують ризики «імітаційної» участі, переводячи її у перевірювані процедури.

2) Партнерські/співврядувальні формати. Робочі групи, спільні комітети, дорадчі ради при міністерствах — механізми, де ГО долучаються до підготовки рішень на ранніх етапах політичного циклу [16, р. 553 — 556].

3) Участь громади у бюджетуванні та нагляді за витратами. Європейські практики партисипаторного бюджетування демонструють, як постійний діалог «влада-громада» підвищує підзвітність і якість рішень;

польська хвиля РВ у 2010-х підтвердила масштабованість інструменту [18, р. 169 – 173].

4) Антикорупційний моніторинг закупівель. Integrity Pacts (пакти доброчесності) залучають ГО як незалежних наглядачів у великих проєктах — це знижує корупційні ризики та підвищує довіру донорів ЄС [19]. В Україні громадський моніторинг через екосистему ProZorro/DOZORRO став практикою «соціальної підзвітності» з вимірюваними ефектами [20, р. 22 – 25].

5) Деліберативні інструменти. Громадянські панелі/асамблеї, які рекомендовані ОЕСР як «нові демократичні інституції», забезпечують поінформоване обговорення складних реформ і знижують конфліктність ухвалення рішень [21, р. 120 – 126].

Поєднання цих інструментів переводить участь від епізодичної мобілізації до інституційної спів відповідальності, що дозволяє виявляти прогалини політик на етапі їх розробки (через консультації та RIA); демонструє відповідність практик стандартам ЄС (через процедурно оформлені формати співучасті); окреслює механізми контролю витрат і доброчесності (через пакти та відкриті закупівлі); узагальнює суспільні пріоритети у складних питаннях (через деліберативні панелі); підсилює довіру та спільну відповідальність за імплементацію *acquis*.

Загалом Програми ЄС стали не лише інструментом фінансування, а й механізмом професіоналізації українських громадських організацій, які поступово перейшли від волонтерських ініціатив до інституалізованої експертизи та системного моніторингу реформ.

Вплив війни на формати участі громадянського суспільства у євроінтеграційних процесах.

Повномасштабна російська агресія 2022 року докорінно трансформувала роль і функції громадянського суспільства в Україні. Якщо до війни головними напрямками були адвокація реформ, моніторинг виконання Угоди про асоціацію та боротьба з корупцією, то після лютого 2022 року ключовим завданням стало забезпечення стійкості держави та суспільства. Волонтерські організації взяли на себе значну частину гуманітарних функцій, логістики, підтримки Збройних сил та допомоги внутрішньо переміщеним особам [22, р. 5 – 8].

Водночас війна не згорнула євроінтеграційного курсу України, а, навпаки, надала йому нової динаміки. Показово, що під час підготовки заявки на членство у ЄС у 2022 році уряд активно взаємодіяв з експертними спільнотами, зокрема з коаліціями «Реанімаційний пакет реформ» та «Україна в ЄС», які допомагали формувати дорожні карти реформ у сферах правосуддя, антикорупції та верховенства права [23, с. 22 – 25].

У контексті війни відбулася гібридизація форматів участі: традиційні інструменти (консультації, експертні ради) поєднуються з цифровими платформами швидкого зворотного зв'язку (Дія, електронні петиції, краудсорсингові ініціативи). Це дозволяє забезпечувати інтерактивний моніторинг потреб суспільства та реагувати на євроінтеграційні виклики навіть у кризових умовах [24, р. 11 — 14].

Особливу роль відіграє контроль використання міжнародної допомоги, де українські НУО стали незалежними наглядачами прозорості фінансових потоків від ЄС і партнерів. Звіт НІСД підкреслює, що громадянське суспільство виконує функцію «зовнішнього аудитора» ефективності міжнародної допомоги, тим самим посилюючи довіру до України як кандидата в ЄС [25, с. 63 — 66].

Таким чином, війна змінила баланс між «мобілізаційною» та «аналітичною» роллю громадянського суспільства: перша виявилася життєво необхідною для виживання держави, тоді як друга — критично важливою для продовження інтеграції до ЄС у надзвичайних умовах.

Уроки польського досвіду та перспективи розвитку громадянського суспільства України для інтеграції до Є. С. Порівняльний аналіз свідчить: успіх Польщі спирався на інституціоналізацію участі (сталі процедури консультацій, RIA), зміцнення локальної спроможності (децентралізація, партисипаторні бюджети) та довгострокову професіоналізацію ГО завдяки програмам Є. С. Для України це означає перехід від проєктної мобілізації до процедурно закріпленого партнерства в циклі публічної політики — від формування порядку денного до моніторингу впровадження. Порівняльні результати за індикаторами:

1) Інституціоналізація участі. У Польщі процедури консультацій і RIA стали рутинною частиною rule-making у ході підготовки до членства: це зменшило «імітаційність» участі й закріпило партнерську модель «влада-ГО» [26, р. 98 — 101]. В Україні нормативні рамки існують, але застосовуються нерівномірно між центром і регіонами; бракує зворотного звітування про врахування позицій ГО [27, р. 54 — 57].

2) Щільність і спроможність Г. О. Польські НУО мають диверсифіковане фінансування та усталені експертні підрозділи, що полегшує участь у політичному циклі (Ansell & Gash, 2008, pp. 553 — 556). В Україні спроможність зросла після 2014 р., але зберігається донорська залежність і регіональна асиметрія спроможності [6, р. 41 — 45].

3) Участь у виробленні політики. У Польщі ГО інтегровані в довідні формати при міністерствах і самоврядуванні, що підвищує легітимність рішень [16, р. 553 — 556]. В Україні коаліції ГО просунули низку

acquis-релевантних змін (антикорупція, публічні закупівлі), але інституційні канали участі ще несталі [28, р. 29 — 31; 29, р. 12 — 14].

4) Антикорупційний громадський нагляд. Польський досвід Integrity Pacts у великих проєктах ЄС демонструє вимірювані ефекти прозорості [19, р. 11 — 15]. Українські DOZORRO/ProZorro створили екосистему «соціальної підзвітності», що особливо важливо в період воєнних витрат [20, р. 22 — 25; НІСД, 25, с. 63 — 66].

5) Деліберативні інструменти. У Польщі і ЄС ширше — громадянські панелі використовують для складних реформ; стандарти описані ОЕСР [21, р. 120 — 126]. В Україні триває поява пілотів і експериментів із панелями/публічними обговореннями, здебільшого в містах і з підтримкою донорів [24, р. 11 — 14].

6) Локальна участь і бюджетна підзвітність. Польща показала масштабованість партисипаторного бюджетування (РВ), що підсилює «щоденні» навички участі громадян [18, р. 169 — 173]. В Україні РВ поширюється, але ефекти нерівномірні між громадами й залежать від адміністрування та місцевої спроможності [6, р. 41 — 45].

7) Довіра та резильєнс. Війна підняла мобілізаційний потенціал і суспільну довіру до волонтерських і громадських ініціатив в Україні; це стало ресурсом швидкої адаптації та контролю публічних витрат [22, р. 5 — 8].

8) Євроінтеграційна релевантність. Внесок ГО у сфери, що прямо відсилають до глав acquis (антикорупція, закупівлі, верховенство права), чітко фіксується в урядових і альтернативних звітах; у Польщі це було ключем до завершення переговорів, в Україні — до поступу у статусі країни-кандидата [28, р. 29 — 31; 29, р. 12 — 14].

Таким чином, Польща демонструє процедурну стабільність і «глибоке вбудовування» участі, Україна — високу резильєнтність і здатність конвертувати мобілізацію у політичні зміни. Критичним завданням для України лишається закріплення стабільних каналів участі (консультації, RIA, співврядування) та вирівнювання регіональної спроможності ГО без втрати мобілізаційної сили.

Висновки

Розвиток громадянського суспільства є визначальним фактором європейської інтеграції. Польський досвід показує, що стабільні процедури участі та партнерство з державою дозволили громадським організаціям стати реальними співтворцями політики, а не лише її контролерами. Україна демонструє високий рівень мобілізації та резильєнсу. Особливо в умовах війни громадянське суспільство взяло на себе критично важливі функції підтримки армії, переселенців, контролю міжнародної допомоги, одночасно продовжуючи адвокацію та моніторинг реформ. Головний виклик

для України — інституціоналізація участі. Найявні механізми консультацій і моніторингу застосовуються вибірково; потрібна стандартизація процедур, посилення спроможності регіональних ГО та зменшення донорської залежності. Програми ЄС сприяють професіоналізації. Twinning, TAIEH, Erasmus+, EU4Youth та EU4Civil Society надали українським ГО можливості для інституційного зростання, інтеграції в європейські мережі та посилення впливу на державну політику. Перспектива євроінтеграції України залежить від трикутника «держава — громадянське суспільство — ЄС». Чим більш стабільним і прозорим буде цей формат співпраці, тим більш відчутним стане внесок українського громадянського суспільства у виконання Копенгагенських критеріїв та імплементацію acquis.

Список посилань

1. Ash, T. G. (2002). *The Polish revolution: Solidarity*. New Haven: Yale University Press, 452 p.
2. Grabbe, H. (2006). *The EU's transformative power: Europeanization through conditionality in Central and Eastern Europe*. New York: Palgrave Macmillan, 280 p.
3. Ekiert, G., & Kubik, J. (2014). *Democracy in Central and Eastern Europe: Consolidation or backsliding?* Cambridge: Cambridge University Press, 312 p.
4. Krawchenko, B. (2017). *Civil society in Ukraine: From mobilization to institutionalization*. Kyiv: National University of Kyiv-Mohyla Academy Press, 164 p.
5. Мармазін, Р. Громадянське суспільство і війна: мобілізація та самоорганізація. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. 2023. №5. С. 12 — 23.
6. Palyvoda, L., & Burakovsky, I. (2018). *Civil society in Ukraine: Current state and prospects for development*. Kyiv: CCC Creative Center, 96 p.
7. Wolczuk, K. (2017). *Ukraine between the EU and Russia: The integration challenge*. London: Routledge, 288 p.
8. European Commission. (2015). *Twinning manual*. Brussels: Publications Office of the European Union, 112 p.
9. European Commission. (2020). *Erasmus+ annual report 2019*. Brussels: Publications Office of the European Union, 124 p.
10. EU Neighbours East. (2021). *EU4Youth: Fostering youth employment and civic engagement in Eastern Partnership countries*. Brussels: European External Action Service, 56 p.
11. Мельник, О. Роль громадянського суспільства у впровадженні антикорупційних реформ в Україні. Вісник Національної академії

- державного управління при Президентові України. 2019. №2. С. 70 – 78.
12. Грабовська, І. (2023). Волонтерський рух і громадянське суспільство в умовах війни: нові виклики для України. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. 2023. №7. С. 39 – 47.
 13. Krawchenko, B. (2017). Civil society in Ukraine: From mobilization to institutionalization. Kyiv: National University of Kyiv-Mohyla Academy Press, 164 p.
 14. Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216 – 224.
 15. Fung, A. (2006). Varieties of participation in complex governance. *Public Administration Review*, 66(S1), 66 – 75.
 16. Ansell, C., & Gash, A. (2008). Collaborative governance in theory and practice. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18(4), 543 – 571.
 17. European Commission. (2021). Better Regulation Guidelines (SWD(2021) 305 final). Brussels: Publications Office of the European Union.
 18. Sintomer, Y., Herzberg, C., & Allegretti, G. (2012). Participatory budgeting in Europe: Potentials and challenges. *International Journal of Urban and Regional Research*, 36(1), 164 – 178.
 19. Transparency International. (2016). Integrity Pacts in Public Procurement: An Implementation Guide. Berlin: Transparency International,
 20. Transparency International Ukraine. (2017). Public Procurement Reform in Ukraine: ProZorro and Beyond. Kyiv: TI Ukraine 48 p.
 21. OECD. (2020). Innovative Citizen Participation and New Democratic Institutions: Catching the Deliberative Wave. Paris: OECD Publishing. (pp. 120 – 126).
 22. Razumkov Centre. (2022). Civil society in wartime Ukraine: Adaptation and resilience. Kyiv: Razumkov Centre, 28 p.
 23. Центр демократії та верховенства права (CEDEM). (2022). Громадянське суспільство і євроінтеграція в умовах війни. Київ: CEDEM, 52 с
 24. VoxUkraine. (2023). Civil society and EU integration: Monitoring reforms in wartime. Kyiv: VoxUkraine Policy Report, 36 p.
 25. Україна та ЄС: стратегічне партнерство в умовах війни. Київ: НІСД, 2023. 172 с

26. European Commission. (2021). Better Regulation Guidelines (SWD(2021) 305 final). Brussels: Publications Office of the European Union.
27. OECD/SIGMA. (2018). Baseline Measurement Report: Ukraine — Public Administration Reform. Paris: OECD Publishing.
28. Emerson, M., & Movchan, V. (Eds.). (2016). Deepening EU — Ukraine Relations: What, why and how? Brussels/London: CEPS & Rowman & Littlefield International, 202 p.
29. European Commission. (2023). Association Implementation Report on Ukraine. Brussels: European Commission, 24 p.

References

1. Ash, T. G. (2002). The Polish revolution: Solidarity. New Haven: Yale University Press, 452 p.
2. Grabbe, H. (2006). The EU's transformative power: Europeanization through conditionality in Central and Eastern Europe. New York: Palgrave Macmillan, 280 p.
3. Ekiert, G., & Kubik, J. (2014). Democracy in Central and Eastern Europe: Consolidation or backsliding? Cambridge: Cambridge University Press, 312 p.
4. Krawchenko, B. (2017). Civil society in Ukraine: From mobilization to institutionalization. Kyiv: National University of Kyiv-Mohyla Academy Press, 164 p.
5. Marmazin, R. (2023). Civil society and war: Mobilization and self-organization. Scientific Notes of the Institute of Political and Ethno-National Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, (5), 12 — 23.
6. Palyvoda, L., & Burakovsky, I. (2018). Civil society in Ukraine: Current state and prospects for development. Kyiv: CCC Creative Center, 96 p.
7. Wolczuk, K. (2017). Ukraine between the EU and Russia: The integration challenge. London: Routledge, 288 p.
8. European Commission. (2015). Twinning manual. Brussels: Publications Office of the European Union, 112 p.
9. European Commission. (2020). Erasmus+ annual report 2019. Brussels: Publications Office of the European Union, 124 p.
10. EU Neighbours East. (2021). EU4Youth: Fostering youth employment and civic engagement in Eastern Partnership countries. Brussels: European External Action Service, 56 p.

11. Melnyk, O. (2019). The role of civil society in implementing anti-corruption reforms in Ukraine. *Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*, (2), 70 – 78.
12. Hrabovska, I. (2023). Volunteer movement and civil society in wartime: New challenges for Ukraine. *Scientific Notes of the Institute of Political and Ethno-National Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine*, (7), 39 – 47.
13. Krawchenko, B. (2017). *Civil society in Ukraine: From mobilization to institutionalization*. Kyiv: National University of Kyiv-Mohyla Academy Press, 164 p.
14. Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216 – 224.
15. Fung, A. (2006). Varieties of participation in complex governance. *Public Administration Review*, 66(S1), 66 – 75.
16. Ansell, C., & Gash, A. (2008). Collaborative governance in theory and practice. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18(4), 543 – 571.
17. European Commission. (2021). *Better Regulation Guidelines (SWD(2021) 305 final)*. Brussels: Publications Office of the European Union, 186 p.
18. Sintomer, Y., Herzberg, C., & Allegretti, G. (2012). Participatory budgeting in Europe: Potentials and challenges. *International Journal of Urban and Regional Research*, 36(1), 164 – 178.
19. Transparency International. (2016). *Integrity Pacts in Public Procurement: An Implementation Guide*. Berlin: Transparency International, 120 p.
20. Transparency International Ukraine. (2017). *Public Procurement Reform in Ukraine: ProZorro and Beyond*. Kyiv: TI Ukraine, 48 p.
21. OECD. (2020). *Innovative Citizen Participation and New Democratic Institutions: Catching the Deliberative Wave*. Paris: OECD Publishing, 331 p.
22. Razumkov Centre. (2022). *Civil society in wartime Ukraine: Adaptation and resilience*. Kyiv: Razumkov Centre, 28 p.
23. Centre for Democracy and Rule of Law (CEDEM). (2022). *Civil society and European integration in wartime*. Kyiv: CEDEM, 52 p.
24. VoxUkraine. (2023). *Civil society and EU integration: Monitoring reforms in wartime*. Kyiv: VoxUkraine Policy Report, 36 p.
25. *Ukraine and the EU: Strategic partnership in wartime*. Kyiv: National Institute for Strategic Studies (NISS), 2023, 172 p.

26. European Commission. (2021). Better Regulation Guidelines (SWD(2021) 305 final). Brussels: Publications Office of the European Union, 186 p.
27. OECD/SIGMA. (2018). Baseline Measurement Report: Ukraine — Public Administration Reform. Paris: OECD Publishing, 93 p.
28. Emerson, M., & Movchan, V. (Eds.). (2016). Deepening EU — Ukraine Relations: What, why and how? Brussels/London: CEPS & Rowman & Littlefield International, 202 p.
29. European Commission. (2023). Association Implementation Report on Ukraine. Brussels: European Commission, 24 p.

Nazar Krytskalyuk

PhD in Political Science, Associate Professor at the Department of Military Political Science, Military Institute, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0009-0000-7859-4222>

e-mail: nazar27nazar25@gmail.com

Dmytro Naumenko

Lecturer at the Military Political Science Department of the Military Institute Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0009-0004-7458-750X>

e-mail: d.v.naumenko61@gmail.com

DEVELOPMENT OF CIVIL SOCIETY AS A FACTOR OF EUROPEAN INTEGRATION: THE EXPERIENCE OF POLAND AND THE CHALLENGES FOR UKRAINE

Abstract

The article provides a comprehensive study of the role of civil society as a factor of European integration, using the example of Poland's experience and Ukraine's current challenges. It demonstrates that Poland's success was largely determined by the institutionalization of civil society organizations' participation in policymaking, the introduction of public consultation and RIA procedures, the development of participatory practices, and involvement in EU programs. In Ukraine, especially after 2014 and in the conditions of the 2022 war, civil society demonstrated a unique mobilization potential, ensuring the resilience of the state and society while actively influencing the European integration agenda.

It is identified that the key problems for Ukraine remain the fragmented development, dependence on external donors, lack of procedural stability of participation, and uneven capacities between the center and the regions. At the same time, thanks to EU programs and the building of civil society coalitions, an expert-analytical model of participation is gradually being formed, capable of ensuring monitoring and control over the implementation of the acquis.

The lessons of Poland's experience are summarized, and the prospects for the development of Ukrainian civil society as a strategic partner of the state and the EU are outlined. It is concluded that institutional strengthening of the civic sector, its professionalization, and regional balance are necessary conditions for the successful integration of Ukraine into the European Union.

Keywords: civil society; European integration; Poland; Ukraine; government transparency; EU programs; democratization.

Стаття надійшла до редакції 14.05.25

© Крицкалюк Н. І., Науменко Д. В., 2025